

voor de bouw van het oostelijke koorde voormalige kathedraal van Saint Lambert te Luik, die op het eind van de achttiende eeuw gesloopt is, model heeft gestaan. De tekeningen van R. van Hees, ook in dit opzicht de nodige verheldering biedend, illustreren dit voortreffelijk. Bovendien wordt deze opvatting geschraagd door de relatie die er bestond tussen kapittel en kerk met de bisschoppelijke zetel te Luik. Voor een aanvaardbare verklaring van de bouwvormen hoefde Bosman dus niet 'über große räumliche und zeitliche Entfernungen hinweg', maar niet veel verder dan 30km Maasopwaarts te gaan. Meer dan rivaliteit lijkt het modernere ontwerp van een omgangskoor voor een kerk met een rijke reliekenschat, bepalend te zijn geweest voor deze keuze, alsook de gekoesterde relatie met Luik en de wens zich als bisschopskerk te onderscheiden van de ter stede zo dominerende rijksproosdij.

Als een onderzoek, zoals het hier besprokene, naar behoren geschiedt, dan ondersteunt de theorie de wetenschap, maar hier lijkt het wetenschappelijk gehalte reeds bewezen of gegarandeerd te zijn door het onderzoek alleen maar te toetsen aan de vooropgezette theorie. De keuze van een dergelijk uitgangspunt werkt beperkend: men gaat op zoek naar wat men weet, zoals het motto zegt dat aan dit boek is meegegeven. Gelukkig blijkt het leven sterker dan de orthodoxe leer en zo is er dan nu, na de uitgave van de *Ordinarius* van de collegiale Onze Lieve Vrouwekerk, verzorgd door wijlen J. B. M. Tagage in 1984, ook over de kerk zelf een erudiete monografie die spoedig moge verschijnen in een aangepaste, instructieve vorm voorde talrijke bezoekers van dit illustere bouwwerk.

C. A. A. Linssen

G. N. M. Vis, M. Mostert, P. J. Margry, ed., *Heiligenlevens, annalen en kronieken. Geschiedschrijving in middeleeuws Egmond* (Egmondse Studiën I; Hilversum: Verloren, 1990, 199 blz., f35,-, ISBN 90 6550 233 5).

Op 23 april 1988 vond in de abdij van Egmond een symposium plaats ter gelegenheid van de presentatie van de door G. N. M. Vis bezorgde editie met vertaling van Egmonds oudste verhalende bron, de *Vita Sancti Adalberti Confessoris* (Nederlandse historische bronnen VII: *Egmond en Berne. Twee verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen*; 's-Gravenhage, 1987). De toen gehouden voordrachten zijn met vijf andere artikelen over Egmondse geschiedschrijving opgenomen in dit eerste deel van een reeks Egmondse studiën.

G. N. M. Vis typeert het benedictijnenklooster Egmond als een late, bescheiden stichting aan de periferie van de christelijke wereld. Op regionaal niveau was het Sint-Adalbertsklooster, zeker ook vanwege het *scriptorium*, de bibliotheek en de geschiedkundige productie, van groot belang. De abdij fungeerde bovendien al vroeg als archiefbewaarplaats voor de graven van Holland. Als bijlage bij zijn openingsartikel 'Historiografie in middeleeuws Egmond' (9-21) geeft Vis een chronologische lijst van 24 Egmondse geschiedwerken uit de periode 985-1555. Enkele van deze geschriften komen nader aan de orde in Vis' tweede bijdrage 'Sint Adalbert en de andere structuren. Over het karakter van de levensbeschrijvingen en de verschillende wonderverhalen van Sint Adalbert van Egmond' (35-54). In tegenstelling tot F. W. N. Hugenholtz ziet Vis geen grote verandering optreden in de Adalbertverering: de tiende-eeuwse *vita* bleef tot het einde van de middeleeuwen populair. Over de interpretatie van de vroege Egmondse bronnen zijn grote meningsverschillen ontstaan nadat de Utrechtse hoogleraar Oppermann in 1919-1920 vrijwel alle uit de tiende, elfde en twaalfde eeuw daterende bronnen als vervalsingen had bestempeld. P. H. D. Leupen vat de 'Egmondse bronnenstrijd' — die pas in 1970 met het verschijnen van het door A. C. F. Koch bewerkte eerste deel van het

Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299 min of meer werd beslecht — hier nog eens samen (23-34). Oppermann bezorgde in 1933 een editie van de *Egmondse annalen* naar het handschrift in de British Library. J. P. Gumbert geeft nu een codicologische toelichting op de structuur van dit handschrift en verwerpt Oppermanns lokalisering en datering (55-69). Tevens gaat hij in op de latere fasen van de *Annalen* en de relatie tot het zogenaamde *Chronicon Egmundanum*. Het door Gumbert beschreven handschrift besluit met een tekst over Thomas Becket. Dit hier voor het eerst uitgegeven tekstje is volgens bezorgster P. A. Maccioni een vermoedelijk in Egmond geschreven concept voor een in de voortgezette *Annales Egmundenses* op te nemen passage (93-114). De Egmondse monnik Willem Procurator incorporeerde de *Egmondse annalen* in zijn tussen 1322 en 1332 samengestelde *Chronicon historiae comitatum et nobilium Hollandiae*. A. B. Mulder-Bakker belicht in 'De wijze lessen van Willem Procurator' (115-143) niet alleen inhoudelijke aspecten van deze vooral aan de Hollandse graaf Willem III gewijde kroniek, maar ook het milieu waarin de hofhistoriograaf schreef en de bedoelingen waarmee hij zijn werk redigeerde. Mulder-Bakker veronderstelt zelfs dat Willem III zijn bijnaam 'de Goede' mede ontleend kan hebben aan de door Willem Procurator in zijn kroniek verwerkte exemplen. Evenals veel andere kroniekschrijvers besteedde de procurator aandacht aan natuurverschijnselen. Het artikel 'Sterrenkundige aantekeningen in middeleeuwse Egmondse bronnen' (71 -92) van de fysicus R. Mostert leert ons dat Willem Procurator weliswaar blijkt geeft vaneen zekere belangstelling voorde sterrenkunde als wetenschap, maar sommige astronomische verschijnselen toch in de eerste plaats als voortekens beschouwt. Mostert vond zeventien sterrenkundige passages in vier van de twaalf door hem onderzochte werken: de *Annales Egmundenses*, het *Chronicon* van Willem Procurator, de *Chronographia* van Jan Beke en de abtenkroniek van Jan van Leiden. De uitleg en illustraties bij de betreffende passages zijn interessant. Voor het trekken van conclusies over de betekenis die aan zonsverduisteringen en dergelijke werd toegekend, zou meer vergelijkend onderzoek gedaan moeten worden. Terwijl Jan van Leiden omstreeks 1480 een Egmondse abtenkroniek redigeerde, maakte zijn collega-kroniekschrijver Dirk Frankensz. Pauw (Theodericus Pauli) een bewerking van de eerste redactie van de Hollandse kroniek van deze Johannes a Leydis. Pauli voegde naast genealogieën van de heren van Brederode, Heusden, Egmond en Culemborg ook verschillende abtenlijsten toe. In zijn eigen wereldkroniek nam Pauli eveneens gegevens over adelsgeslachten, abten en abdissen op, waaronder een tweede Egmondse abtenlijst. E. O. van der Werff onderzocht de totstandkoming van beide Egmondse abtenlijsten en geeft ze hier uit (145-168). Hij concludeert dat Leydis en Pauli geen rivalen zijn geweest, zoals eerder door H. Bruch is geponeerd, maar vakbroeders die elkaar wellicht in het klooster Egmond ontmoet hebben. C. P. H. M. Tilmans ontdekte in een in het Alkmaarse gemeentearchief berustend Egmonds handschrift uit ca. 1514 kroniekfragmenten die vermoedelijk afkomstig zijn van de Goudse historicus en dichter Willem Hermans, van wie bekend was dat hij aan een geschiedenis van Holland heeft gewerkt. In 'De Hollandse kroniek van Willem Hermans ontdekt' (169-191) stelt Tilmans vast dat Hermans niet meer dan een aanzet tot deze kroniek voltooid kan hebben. Zij betoogt dat de fragmenten van Hermans' kroniek via de Egmondse abt Meinard Man in de verzamelcodex zijn beland. De bundel bevat diverse aardige afbeeldingen en een beknopt register van namen, plaatsen, titels en zaken.

Marjoke de Roos

M. Vermeulen, *De lenen van het grafelijk leenhof van Harelbeke (1266-1514). Feodaal overzicht* (Leuven: Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis, 1990, xii + 138 blz.).

In de inleiding stelt de auteur terecht dat de algemeen gangbare theorieën over feodaliteit in vele gebieden nog niet aan de plaatselijke situatie zijn getoetst daar er nog veel lokale studies ontbreken. Met dit werk wil M. Vermeulen daarin voorzien. Daarnaast richt de auteur zich tot de plaatselijke vorser (dorpshistoricus, genealoog) aan wie ze een overzicht van de onder Harelbeke ressorterende lenen, hun ligging en hun leenhouders wil aanbieden. Om dit te realiseren kiest de schrijfster voor een driedelige indeling, waarbij de delen twee en drie als naslagwerk zijn opgevat.

Het eerste deel ('historisch kader') begint op basis van bestaande literatuur met een eerder overbodig overzicht van de Harelbeekse geschiedenis. De interessante ontstaansgeschiedenis van het leenhof sluit wel met een correcte nieuwe vaststelling af: tot 1337 behoorde Harelbeke niet ten volle aan de graaf van Vlaanderen toe, zodat het leenhof niet thuishoort bij de gewone Vlaamse grafelijke kasselrijleenhoven. De ontleding van werking en bevoegdheden van het leenhof vormen het zwakste punt van dit boek. De lezer krijgt er een ongestructureerd overzicht waarbij de leenrechtelijke bevoegdheid nauwelijks van de overige straf- en burgerlijke zaken is afgelijnd. Voorts transposeert de auteur meermaals de in een andere studie teruggevonden zestiende-eeuwse juridische situatie klakkeloos naar de middeleeuwen. Het pleit daarentegen voor de schrijfster dat ze in de aansluitende verklaring van de leenheerlijke termen zeer duidelijk de hoofdbestanddelen van een (leen)heerlijkheid ontleedt (foncier, rente- of cijnsgrond, achterlenen) en deze termen ook consequent verder hanteert.

Het tweede meest omvangrijke deel ('leeninventaris') is een gebruiksvriendelijke encyclopedie van de 66 onder Harelbeke ressorterende lenen. Ieder leen wordt er volgens een uniform systeem ontleed: type, oppervlakte, feodale verplichtingen, enz. Neusje van de zalm vormen de 15 ingelaste kaarten waarop per gemeente de precieze ligging van de Harelbeekse lenen is aangebracht. Wie zich ooit met feodale cartografie heeft ingelaten kan enkel bewondering opbrengen voor het hier gepresteerde monnikenwerk.

Door plaatsgebrek kon M. Vermeulen geen uitgewerkte beschrijving van leenhouders en pachters meer inlassen. Om haar lokaal publiek tevreden te stellen opteert ze in het derde deel ('leenhouders en pachters') voor een droge namenlijst. Bij iedere naam volgt enkel de verwijzing naar het leen dat deze of gene figuur in een bepaald jaar bezat of pachtte. De lezer vindt in een dergelijke opsomming jammer genoeg geen antwoord op vragen omtrent de manier waarop die persoon het leen verwierf, hoeveel de pachtprijs bedroeg, of er processen aangaande het leen zijn gevoerd. Het boek sluit af met een handige persoons- en plaatsnamenindex die het raadplegen van de leeninventaris nog vergemakkelijkt.

Afrondend blijkt dat dit boek een zeer waardevol naslagwerk voor de plaatselijke vorser is. De auteur realiseert op schitterende wijze haar lokaalgerichte doelstelling en de cartografische uitwerking verdient zeker navolging in andere feodale studies. Het werk is echter nauwelijks vernieuwend voor de kennis van het Vlaamse leenrecht of de werking van feodale instellingen. Wie krachtens de titel verwacht meer te vernemen over de werking en bevoegdheid van een leenhof komt bedrogen uit. In dat opzicht is de andere doelstelling dus niet bereikt. Wel krijgt de instellingshistoricus de mogelijkheid om vrij gemakkelijk een schat aan leenrechtelijke gegevens (omvang van de lenen, gebruikelijke leenverplichtingen, ligging van de afhankelijke lenen) te verzamelen. Aan anderen dan ook de taak om de door M. Vermeulen verzamelde informatie in een bredere studie over de feodaliteit in het graafschap Vlaanderen te verwerken.